

Խմբ. — Մուրատեան Վարժարանի շա-
հաճ յաղթանակը՝ իր առաջին հունձքին մէջ,
և մենաշնորհը՝ ի նպատակ հայ լեզուին . 257

Հայկական հեմարան

Ֆերահեան Հ. Ս. — Բուսաբանական
դիտողութիւններ (շար.) . 262

Խմբ. (հր.) — Յովհ. Եփեսացի (եպս.)
Եկեղեցական պատմութիւն . 266

Առարկետ. — Թափաղուկաք (ստուգաբա-
նութիւն) . 274

Գ. Արք. Արշակեան. — Պատարկներ
լուսածիր շաբաթացեալ վանքերէն . 300

Մուրատեան Մկրտիչ քահանայ. — Աբո
Մրտո . 304

Երեցեան Մ. — Հայ դրամագիտութեան
համար . 312

Լեզուագիտական

Փէլիկեան Հ. Եղիա. — Աշխարհաբարի
հարցեր . 277

Գրական

Վանատուր. — Ժամացոյցը (քերթ.) . 275

Արսէն Երկար. — Զարթում » . 276

Արսէն-Պեղաս. — Ամառ օրեր » . 306

Գրախօսական

Քիչրտեան Յ. — Oriental Art (Ce-
ramics, Fabrics, Carpets), by R. Koech-
lin and G. Migeon . 307

Թատրոն

Երեմեան Արամ. — Ռուսահայ թատրո-
նի պատմութիւնը . 289

Գիտական

Զ. — Տիկին Մարիամ Քիւրի . 310

Հայկական մամուլ

Փ. Հ. Ե. — Հանդէս հանդիսից . 284

Ազգային Քրոնիկ

Ամսվերջի հանդիսներ Մխիթարեան վար-
ժարաններուն մէջ . 314

Թ. Եփրեմեան. — Մուրատեան — ի Սեւր
Խմբ. — Մուրատ-Ռափայէլեան — ի Վենետիկ
Կ. Թ. — Մխիթ. վարժարան — Երուսաղէմ

Զանազան

Խմբ. — Թէրզեան ընտանեաց պատմական
ալբումը . 309

Réd. — Le succès du Collège Armé-
nien S. Moorat dans les examens du
baccalauréat.

— Décret du Ministère de l'Educa-
tion Nationale: La langue arménienne
langue facultative complémentaire. . 257

Académie Arménienne

Férahian P. E. — Considérations phi-
lologiques pour les mots des plantes . 262

Réd. — «Histoire ecclésiastique» de
Jean d'Ephèse (fragments traduits). . 266

Aterpet. — Tapadolak . 274

Mgr. K. Arslanian. — Mémoires des
couvents arméniens. . 300

Mouradian Prêtre M. — Apo Merdo . 304

Eretzian M. — Pour la numismatique
arménienne . 312

Linguistique

Pailchikian P. E. — Etudes sur la
langue arménienne moderne . 277

Littérature

Vanadour. — L'horloge (de Mme.
Pompadour) (poésie) . 275

Arsène-Yergat. — Reveil (poésie) . 276

Arsène Pégas. — Jours d'été . 306

Recensions

Kurdian H. — Oriental Art (Cera-
mics, Fabrics, Carpets), by R. Koechlin
and G. Migeon . 307

Théâtre

Erémian Aram. — Histoire du thé-
âtre des Arméniens en Russie . 289

Science

Tch. — Mme. Curie . 310

Presse Arménienne

P. P. E. — Revue des Revues. . 284

Chronique Arménienne

Fêtes du fin d'année dans les Collèges
Mekhitharistes . 314

Réd. — Collège Arménien M. — Ra-
phaël (à Venise).

T. Yoroïan. — Collège Arménien
S. Moorat (à Sèvres - Paris).

G. T. — Collège Mekhithariste (à Jé-
rusalem).

Divers

Réd. — L'Album historique de la Fa-
mille Tersian . 309

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ՌԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ — ԳՐԱԿԱՆ — ԳԻՏԱԿԱՆ — ՌԱՐՈՑԱԿԱՆ

1843-1934

ՀԱՏ. Ղ.Ր. Ռ.ՅԶԳ-Ռ.ՅԶԳ

ՎԵՆԵՏԻԿ Ս. ՂԱԶԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ

ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՇԱՀԱԾ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ ԻՐ ԱՌԱՋԻՆ ՀՈՒՆՁՔԻՆ ՄԷՋ,
ԵՒ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԸ Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅ ԼԵՋՈՒԻՆ

ՎԵՅ տարի անցաւ այն պատմական օրէն՝ երբ Մխիթարեան Միաբանութիւնը
Սէնի սփերուն վրայ վերստին հիմնեց ազգային կրթութեան վառարան մը, ի գին մեծ
զոհողութիւններու, Մուրատեան վարժարանը:
Այնչուտ կարելի չէ մոռնալ փառաբեղ անցեալը զոր ունեցաւ այդ հաստատու-
թիւնը — Թէեւ հազիւ 25ամեայ շրջանի մը մէջ ի Փարիզ — Լուի Ֆիլիփի եւ Նափոլէոն
Գ.ի օրով: Ո՛վ կրնայ առանց յարգանքի եւ պարծանքի յիշել Փորթուգալի, Սագրզի,
Մամուրեանի, Միլլըն Խանի, Պըյըգլեանի եւ անոնց նման պատկառելի անուններ՝ որոնք
հարազատ զաւակներն եղան այդ հաստատութեան եւ Թուրք պետութեան ու ամբողջ աշ-
խարհի մէջ գիտցան ներկայացնել հայ ցեղը՝ իր լաւագոյն եւ պատուաբեր ձիրքերով,
ուսումնական, գրական, գեղարուեստական, առեւտրական եւ քաղաքական կեանքի
զանազան ասպարէզներուն մէջ:
Մուրատեան վերածին վարժարանը իր կազմով, հոն Թափուած խղճամիտ աշխա-
տանքով՝ կարճ ժամանակի մէջ հմայք մը ստեղծեց իր շուրջը. վերսկսաւ հին օրերու
փառապանծ շրջանը՝ որուն ի տես հրճուեցան աննախանձ ու անկեղծ հայ սրտեր, իրա-
ւամբ նկատելով այդ հաստատութիւնը որպէս համազգային կեդրոն, միջնորդութիւն ուր
17

ջերմորեն կը զգանք մեր հայ եղբայրներին, հնուածան մէջ պանծալի, մեր ցաւին եւ արցունքներուն մէջ սփոփարար, եւ մեր յոյսերուն մէջ անխախտ եւ յաւերժական:

Բայց ինչ որ մեր ուշադրութենէն չվրիպեցաւ անշուշտ՝ Մուրատեան վարժարանի եւ անով Հայ ազգին անուան հռչակն եւ գնահատութիւնն էր եւրոպական այն մեծ ուստանին մէջ: Եւ իսկապէս, Փարիզահայ գաղութին հետ տեսանք այդ հայկական հաստատութեան, հայկական մաքուր եւ հոգեկանօրէն բարձր մթնոլորտին մէջ խոնուած կարծես ամբողջ Ֆրանսան իր ժողովրդական դասակարգով, իր ուսումնական ամէնէն ցայտուն դէմքերով, իր զինուորական ու քաղաքական բարձր պաշտօնեաներով, վերջապէս իր պատկառելի նախարարներով, որոնք յանուն մեծն Ֆրանսայի դրուատեցին մեր ցեղը, պանծացուցին մեր անցեալը, խրախուսեցին մեզ տոկալու, գործելու եւ վերապրեցնելու մեր հին փառքերը:

Երկար պիտի ըլլայ թուել վեցամեայ շրջանին մէջ, մի առ մի, բոլոր հանդէսները որոնց մէջ Մուրատեան վարժարանը պատմական օրեր ապրեցաւ: Թերթիս ընծերցողները կրնան յիշել զանոնք հոս նկարագրուած, եւ յատկապէս երեք տարի առաջ արձանագրուածները (Յուլ.-Օգոստ. 1931): Համառօտիւ կը նշանակենք հոս ինչ որ մեր խորագրին հետ անմիջական կապ ունի:

Հազիւ երեք տարի անցած էր, 1931ին, երբ նորահաստատ մեր վարժարանը կը ստանար Ֆրանսական Հանրապետութեան հանդիսաւոր վճռով ամենամեծ գնահատութիւն մը՝ «Մուրատեան վարժարանը բարձրագոյն ուսմանց ազատ հաստատութիւն եւ մասնակից Փարիզեան Ճեմարանին» յարակից բոլոր մենաշնորհներով:

Երբ այդպէս կազմուած, պետութեան վաւերացումն ու բարձրացումը կը ստանար, արդար էր ակնկալել վաստակաւոր տեսչութենէն եւ եռանդուն ու գիտակից աշակերտութենէն՝ պատուաբեր արդիւնք Ֆրանսական մեծ պետութեան առջեւ, յօգուտ եւ ի փառս հայ ազգին:

Եւ ցայտուն իրողութիւնը, պատրաստուած անաղմուկ բայց տարիներու ժրաջան եւ յարատեւ աշխատութեամբ, չուշացաւ հանդիսաւոր կերպով արդարացնելու բոլոր մեր յոյսերը, բոլոր մեր ակնկալութիւնները, մանաւանդ թէ այնպիսի մեծ չափերով՝ որ մեր զարմանքն եւ ուրախութիւնը կրկնապատկեց:

Իսկապէս Փարիզեան հայ մամուլն անկեղծ եւ գոհունակ շեշտով փութաց հրատարակել Մուրատեան վարժարանի առաջին յաղթանակը՝ որ կը գերազանցէր ամէն ակնկալութիւն:

Եւ արդարեւ, մինչ Ֆրանսայի երկրորդական վարժարաններու շրջանաւարտ աշակերտութեան հարիւրին հազիւ 30-35ը միայն կը յաջողի պետական քննութեանց մէջ (baccalauréat), Մուրատեան վարժարանի առաջին շրջանաւարտ ունեակը՝ տարւոյս Յուլ. նիսին վերջերը ներկայանալով այդ պետական քննութեանց՝ շահեցաւ յաջողութիւն մը հարիւրին վրայ յիսունով, ինչ որ անխառն հրճուանք եւ արդար վարձատրութիւն եղաւ Տեսչութեան՝ որ այնքան խնամքով պատրաստեց այդ պատուաբեր սաները, եւ աշակերտութեան միանգամայն՝ որ հարթուած կը տեսնէր իր առջեւ առապար մը եւ պատկուած իր ջանքերը:

Հայ մամուլը իրաւունք ունէր նկատելու այդ եղելութիւնը որպէս *մեծ եւ աննախընթաց* յաջողութիւն, խորհելով թէ մեր աշակերտները ոչ միայն Ֆրանսական բարձրագոյն վարժարաններու ուսման ծրագիրը կը ներկայացնէին ամբողջապէս եւ կ'ենթարկուէին անխտիր Ֆրանսայի բոլոր զաւակներու պայմանին, այլ նաեւ ծանր բայց թանկագին աշխատանք մ'ալ կատարած էին, ի սէր իրենց ազգութեան. աշխատանք մը որ պրտաբերած էր իրենց հայ մշակոյթի հիմնական ուսումները, հայ լեզուն, գրականութիւնը, պատմութիւնն եւ մատենագրութիւնը, որոնց մէջ կը յաջողէին ներքին քննութեամբ:

Ամէն ազգասէր հայ ուրախութիւն եւ պարծանք պիտի զգայ անշուշտ ի լուր այս յաջողութեան, որուն յատուկ եւ ցայտուն պարագաները անգամ մ'ալ կ'ապացուցանեն հայ ցեղի զաւակներուն կամքին ուժգնութիւնը եւ մտքին փայլը. եւ այսպէս տարուած յաղթանակը ազգինն է միանգամայն՝ որքան վարժարանին:

Արդար պարծանքի այս լուրը կը համարինք որ դերն ունենայ ազգային գիտակցութիւնն արթնցնելու այն անհատներուն եւ ընկերական մարմիններուն՝ որոնք երկարատեւ կարծես թերահաւատի աչքով նայեցան մեր վարժարանին, անոր մէջ աւանդուած կրթական եւ գիտական ուսուցումին:

Կը համարինք թէ այս առաջին եւ աննախընթաց յաղթանակը կը բաւէ որպէս մեծ եւ հաստատուն երաշխիք բոլոր հայ ընտանիքներուն ապացուցանելու թէ Մուրատեան վարժարանին մէջ իրենց զաւակները ոչ միայն կրնան Ֆրանսական բարձրագոյն վարժարաններու լեզուական ու գիտական ուսումն առնել, այլ նաեւ ստանալ հայկական կրթութիւն՝ բաւին հարազատ եւ ընդարձակ առումով: Տեսակէտ մ'է այս որուն համաձայն Մուրատեան վարժարանը անգնահատելիօրէն բարձր եւ նուիրական կը դառնայ առանց բաղդատութեան Ֆրանսական կամ քաղաքակիրթ Եւրոպայի տէրութեանց մէջ գոյութիւն ունեցող բոլոր պետական վարժարաններուն:

Վերել յիշուած եւ տարփողուած յաղթանակը սակայն տարւոյս ոսկեղէն մէկ էջն է միայն՝ Մուրատեան վարժարանի յիշատակարաններուն մէջ: Ամիս մը չանցած ուրիշ մ'ալ կ'աւելնայ, նոյնքան պատմական, նոյնքան պատուաբեր վարժարանիս՝ ինչպէս ամբողջ հայրենեան, եւ այդ՝ շնորհիւ Ֆրանսական մեծ ազգի պաշտօնական մէկ հրովարտակին ի նպաստ եւ ի պարծանս հայ ազգին եւ մեր մեծապառնջ լեզուի նուիրական մշակոյթին:

Վարժարանիս տեսչութիւնը տարիէ մ'աւելի էր որ ջերմ բաղձանք յայտնած էր դիմում կատարել Ֆրանսական կրթական Նախարարութեան՝ որպէս զի մերձակայ պետական քննութեանց եւրոպական միւս մեծ լեզուներու կարգին հայերէնն ալ համազօր եւ ներկայանալի դառնար: Մենաշնորհ մը որ մեծ խրախոյս պիտի ըլլար աշակերտութեան եւ խթան աւելի ջերմօրէն նուիրուելու մայրենի լեզուին եւ հայագիտական ուսմանց:

Հազարապետ Զատիկ Խանգատեան, վարժարանիս քաղաքական տեսուչը, ստանձնեց կարեւոր պաշտօնը իրագործելու այդ հարցը՝ շնորհիւ իր անձնական ձեռնբերեցութեան եւ անխնայ ջանքերուն:

Յետ պաշտօնական խնդրանքին՝ զոր տուաւ Կրթական Նախարարութեան, Պ. Զ. Խանգատեան բարեպատեհ առիթով մը ուղերձ ըրաւ Կրթական Նախարար Տր Մոնգիի՝ որուն հանդիսաւոր ընդունելութիւն կ'ըլլար Մուրատեան վարժարանին մէջ ազգային եւ օտար մտաւորական բարձր դասակարգին հետ: Այդ առիթով էր որ Նախարար Տր Մոնգի խոստացաւ իր ամբողջ բարեացակամութեամբ նկատի առնել եղած կարեւոր դիմումը:

Եւ անհայդ հանդիսաւոր խոստումին վրայ հազիւ տարի մ'անցած՝ Կրթական Նախարարութիւնը Պրն. Զատիկ Խանգատեանի կ'ուղղէր արտօնագիր հրովարտակը Յուլիս 30 թուականով:

Հոս կը ներկայացնենք պատմական վաւերամուղը պատճէնը՝ հանդերձ հայերէն թարգմանութեամբ:

MINISTÈRE
DE
L'ÉDUCATION NATIONALE
DIRECTION
de
L'Enseignement Supérieur
2ème Bureau

Paris, le 30 Juillet 1934

Monsieur le Directeur,

Vous m'avez rappelé l'intérêt qu'il y avait à admettre la langue arménienne comme langue complémentaire aux examens de baccalauréat de l'Enseignement secondaire.

J'ai l'honneur de vous faire connaître que les candidats au baccalauréat d'origine arménienne peuvent dès à présent présenter la langue arménienne comme langue facultative complémentaire. Cette langue peut en effet faire l'objet d'une interrogation complémentaire dans les Universités où il est possible d'adjoindre au jury un examinateur compétent. Elle a la même notation et le même coefficient que l'interrogation portant sur les langues ayant un caractère obligatoire: allemand, anglais, italien, espagnol, arabe, russe et portugais. Toutefois, la note obtenue n'entre en ligne de compte en vue de l'admission qu'autant qu'elle dépasse la moyenne.

Veuillez agréer, Monsieur le Directeur, l'assurance de ma haute considération.

Le Directeur de l'Enseignement Supérieur
J. CAVALIER

A Monsieur KHANZADIAN, Directeur du Collège arménien Samuel Moorat
28, rue Troyon, Sèvres (S. & O.)

ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ

Փարիզ, 30 Բուլիս 1934

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Բ. ԳՐԱՍՆԵԱԿ

Պարոն Տեֆեկ

Պարզ յիշեցուցիք ինձի շահեկանությունը՝ հայերենը ընդունելու իրենց լրացուցիչ լեզու էրկրորդական ուսուցման պետական ընկերության մեջ:

Պատիշն ունիմ ծանուցանելու Ձեզի քե պետական ընկերության հաշտերունը քեկնածունը աշտեն կրնան հայերեն լեզուն ներկայացնել իրենց լրացուցիչ ընտրելի լեզու:

Այդ լեզուն արդարեւ կրնայ լրացուցիչ հարցաքննության մը առարկան դառնալ այն Համալսարաններուն մէջ ուր հնարաւոր է յանձնաժողովին միացնել ձեռնհաս քննիչ մը:

Այդ հարցաքննութիւնը նոյն նիշն է. նոյն համարտադրողը (coefficient) կը ստանայ՝ ինչ որ ունին պարտադիր հանգամանք ունեցող լեզուները. գերմաներէն, անգլիերէն, իտալերէն, սպանիերէն, արաբերէն, ռուսերէն եւ փորձողէզ: Սակայն ստացուած նիշը հաշուի չի առնուիր քննութիւնն անընդուն տեսակետով՝ երբ միջինն վեր չէ:

Համեցիք ընդունիլ, Պրն. Տեֆեկ, իմ բարձր համարման հաւատարմութիւնը:

Վարիւ Բարձրագոյն Կրթութեան
Թ. Քաւալիէ

Առ Գ. Զ. ԽԱՆԶԱԴԻԱՆ, Տեսուչ Մամուլէ-Մուրատ հայկական վարժարանի

Թէ որքան պատուաբեր է եւ օգտակար այս մենաշնորհը հայերու համար՝ դիւրին է ըմբռնել:

Ամէն հայ ուսանող, որ քիչ շատ իր մայրենի լեզուն եւ գրականութիւնը մշակած է, արդէն մեծ դիւրութիւն մը կ'ունենայ այս հրովարտակով, զանց ընելով օտար երկրորդական լեզուի մը ուսումը եւ անոր քննութեան տաժանքը:

Ասկէ աւելի սակայն ազգօգուտ է այն տեսակէտը, ըստ որում ազգասէր ո՛ր եւ է հայ, միշտ իր դիւրութեան մը պատեհութիւնէն, գործնականապէս պիտի նուիրուի իր լեզուին լաւագոյն եւ խորագոյն ուսման՝ թէ՛ որպէս պայման քննութեան եւ թէ՛ որպէս հզօր ազդակ իր ցեղային զգացումը պահելու:

Աւելցնենք վերջին պարագայ մ'ալ: Այդ հրովարտակին զօրութեամբ Ֆրանսայի մէջ հայ լեզուն պաշտօնապէս կը ճանչցուի եւ իր արժանի տեղը կը բռնէ բոլոր քաղաքակիրթ ազգերու լեզուներու շարքին:

Կը մնայ Ֆրանսահայ գաղութին եւ մասնաւորապէս Փարիզի հայութեան՝ օգտուիլ այս բարեպատեհ առիթէն եւ չզրկել իր զաւակները բարձրագոյն կրթութենէ մը որ հարազատօրէն ազգային է՝ միանգամայն միջազգային ըլլալու առաւելութեամբ. եւ այն պիտի միջավայրի մը մէջ՝ ուր անաղարտ եւ բարձր կը հնչէ հայ անունն եւ հայ քաղաքակրթութեան փառքը, ուր մեզի հետ միշտ Ֆրանսան ալ իր յարգանքի բաժինը կը բերէ մեր անուան եւ մեր ցեղին՝ իր բարձր ներկայացուցիչներով:

Միւսմարեան Միաբանութիւնը, Վարժարանիս տեսչութեան եւ ամբողջ Ֆրանսահայ գաղութին հետ հրապարակաւ իր երախտագէտ զգացումը կը յայտնէ խորին շնորհալիութեամբ Ֆրանսական Հանրապետութեան, որ մեր ազգի ցիրուցան բեկորներուն մարդասէր ասպնջական ըլլալէ զատ, օր ըստ օրէ, այսպէս, իր համակրանքն ու մենաշնորհները կ'աւելցնէ:

Շնորհակալութեան անկեղծ խօսք մ'ալ Վարժարանիս քաղաքական տեսչին՝ հազարապետ Զ. Խանզատեանի, որ այնքան ջերմօրէն փարած է վարժարանիս բարձրացման՝ ի սպաս ընելով իր անձնական ճիգերը եւ իր բարձր համարմունքը՝ պետական վերին շրջանակներուն մէջ:

Պրն. Խանզատեան արժանի է ոչ միայն վարժարանիս տեսչութեան երախտագէտ զգացումներուն յանուն Միւսմարեան Ուխտիս՝ այլ նաեւ յանուն ամբողջ Ֆրանսահայ գաղութին:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ